

---

**LYKAONIA BÖLGESİNDE KYBELE KÜLTÜ:**  
**BEYŞEHİR VE SEYDİŞEHİR İLÇELERİ**

---

Asuman BALDIRAN\* / Bilal SÖĞÜT\*\*

Anadolu'da ana tanrıça ile ilgili bulgular İlk Cilalı Taş Çağı insanıyla Çayönü ve Nevali Çori'de başlamıştır. Daha sonra Catalhöyük ve Hacılar'da yaşatılmış ve asırlar sonra gelenekselleşmiştir<sup>1</sup>. Ana tanrıça çağlar boyunca değişik dönem ve toplumlarda farklı isimler almış, ancak asıl niteliği ve işlevi olan doğurganlık ve üreme hep aynı kalmıştır<sup>2</sup>. Kaynağı Anadolu olan bu inanış, Demir Çağı Anadolu'sunda ve sonrasında da özde aynı kalarak sadece isimde değişikliğe uğrayarak devam etmiştir.

Bu inanış Anadolu'da pek çok bölgede görülmesine rağmen Lykaonia Bölgesi'nden bilinen anıtlar çok azdır. Yalnız Konya'nın Sızma kasabasındaki antik kentte bir Kybele kutsal alanının olduğu anlaşılmaktadır<sup>3</sup>. Sızma'da bulunup Konya Arkeoloji Müzesi'ne götürülen ve Ali Demir'in evinin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılan Kybele

---

\* Yrd. Doç. Dr. Asuman Baldiran, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Kampüs / KONYA

\*\* Yrd. Doç. Dr. Bilal Söğüt, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü DENİZLİ

Makale 2-4 Temmuz 2000 yılında 2.Uluslararası Psidia Antiocheia Sempozyumunda sunulmuştur.

<sup>1</sup> Işık 1999, 15.

<sup>2</sup> Vermaseren 1977, 21-24; Naumann 1983, 17 ; Işık 1999, 22.

<sup>3</sup> Burada Kybele'ye Zizimene adıyla tapınılmaktadır. Antik yerleşim hakkında bkz RE, V, 1, 652. 1903 (Jessen) 652; R. O Arık, 1956, 23 vd. Robinson 1927, 28 ; Ramsay JHS, XXXVIII, 1918, 148. Sızma'dan birkaç yazıt yayınlanmıştır. Bkz. Laminger-Pascher 1984, 87-94.

heykelleri de Sızma'da bir kutsal alanın varlığını doğrulamaktadır<sup>4</sup>. Lykaonia'nın kuzeyinde Phrygia bölgesinde kaya anıtları tespit edilmiştir. Lykaonia'nın güneyinde Dağlık Kilikya Bölgesi'nden Dibektaş<sup>5</sup> ve Domuztepe<sup>6</sup> örnekleri bilinmektedir. Yaptığımız araştırmalar<sup>7</sup> iç bölgelerden güney kıyılarına geçişi sağlayan Lykaonia Bölgesi'nde de farklı tiplerde kaya anıtlarının bulunduğunu ve Kybele kültünün bu bölgede de devam ettiğini göstermektedir. Bu makale devam eden bir çalışmanın ilk bulguları olup, Lykaonia Bölgesi'nde Konya'nın Beyşehir ve Seydişehir ilçelerinde tespit ettiğimiz kaya anıtlarından farklı tiplere ait örnekler ele alınmaktadır.

Araştırmalar sonucunda bu bölgede kaya mihrapları, stel oyukları, sunu çanakları, basamaklı sunaklar ve bunların çoğunluğunun toplu olarak görüldüğü açık hava tapınağı tespit edilmiştir.

#### A- Kaya Mihrapları (Kült Nişleri):

1- Kybele Kabartmalı Mihraplar: Kybele kabartmalı en güzel örnek Beyşehir'in 11 km. doğusundaki Karahisar Köyü'nde bulunmaktadır. Kabartma köyün kuzeyindeki kayanın güney yamacına yer seviyesinden 10 m. yükseklikteki bir terasta, güneye bakar vaziyette işlenmiştir(Res. 1). Kabartmanın bulunduğu kayanın hemen önünde küçük bir düz set yer almaktadır. Kybele kabartması her iki yanda plaster ve üstte yuvarlak kemerle sınırlandırılan bir niş içerisinde. Kemerin üst orta kısmında boynuz şeklinde bir tepe akroteri görülmektedir. Niş içerisinde Kybele ayakta durmakta ve cepheden tasvir edilmiştir. Baş kısmı ve kollar tahrip olmuştur. Kybele'nin her iki yanında, dizleri hizasında, başları tanrıçaya dönük olarak iki aslan yer almaktadır<sup>8</sup>. Kybele sağ elinde aşağı doğru sarkan bir yılan tutmaktadır.

<sup>4</sup> Sızma kasabasında yaptığımız araştırmalar esnasında Kybele heykelini bulup müzeye götüren kişi ile konuştuk. Bize tarlasında Kybele heykellerini bulduğu yeri gösterdi. Bugün yüzeyde kalıntı kalmamıştır. Yalnız tarla sahibi belirtilen yerde büyük ve orta büyüklükte taşlardan inşa edilmiş duvarların olduğunu fakat bunların daha sonra yerlerinden sökülüp taşlarının kullanıldığını belirtti. Burası ile ilgili anlatılanlar ve bizim gözlemlerimiz belirtilen yerde, muhtemelen içinde bir tapınak da bulunan bir kutsal alanın var olduğunu ve bunun Kybele'ye ait olabileceğini göstermektedir.

<sup>5</sup> Swoboda-Knoll 1935, 45, 69 vd.; Bean-Mitford 1970, 114, no:97-100; Bahar 1991, 44; Zoroğlu 1994, 305, Lev.27.2.1; Bahar 1999, 16, Lev. 45., Işık 1996, 35, Res.15 ; Börher-Klahn 1996, 419 vd.

<sup>6</sup> Bahar 1999, 15, Lev.43.

<sup>7</sup> Devam etmekte olan bu araştırmamız Selçuk Üniversitesi, Araştırma Fonu Saymanlığı tarafından desteklenmektedir. Bölgedeki yüzey araştırması ekibine bizi de dahil eden Doç. Dr. Hasan Bahar'a tekrar teşekkür ederiz.

<sup>8</sup> Aynı tip bir betimleme Hattuşa'da bulunmuş olan Frig Dönemine ait vazo üzerinde de görülmektedir Işık 1999, Res. 37.

Kemerin üzerinde tepe akroteri olarak kullanılan boğa boynuzu, Frigya'da Midaskent kaya mihrabında<sup>9</sup> ve Likya'da Pınara kaya-tapınak gömütünde<sup>10</sup> görülmektedir. F. Işık'ın yorumladığı gibi bu akroterler Çatalhöyük'ten günümüze süre gelen tanrısal bir güç olup<sup>11</sup>, betimlenen yerin bir tapınak olduğunu göstermek için yapılmış olmalıdır. Kybele Karahisar'da olduğu gibi Likya bölgesinde Kıncılar kutsal kayasında nişler içerisinde tahtına oturmuş olarak aslanları ile birlikte betimlenmiştir<sup>12</sup>. Kybele'nin dikdörtgen bir niş içerisinde yüzeysel olarak cepheden tasvir edildiği bir kabartma Isauria bölgesinde Dibektaş yaylasında bir yayla evinin kuzey duvarında duvar taşı olarak kullanılmıştır<sup>13</sup>. Burada Kybele, sabit olmayan yerli kireç taşı dikdörtgen bir blok üzerine işlenmiştir<sup>14</sup>. Kybele'nin yanındaki yılan farklı şekillerde bulunabilmektedir. Şimdi Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenen, Küçük Asya'nın güneybatısından muhtemelen Frigya bölgesinden giden bir adak stelinde yılan Kybele'nin elindeki kaptan birşeyler içerken betimlenmiştir<sup>15</sup>.

## 2-Kabartmasız Kaya Mihrapları:

İçinde herhangi bir kabartma olmayan nişler büyüklük olarak esasta iki tip olarak görülmektedir. Bunlardan birisi yatay ve dikey ölçüleri 0,50 m. den az olan ve küçük nişler olarak sınıflandırdığımız örneklerdir. Diğeri yatay ve dikey ölçüleri 1 m.'den fazla olan ve büyük nişler diye ele aldığımız gruptur. Karahisar köyünde antik yerleşimin olduğu tepenin kuzey yamacında küçük ve açık hava tapınağındaki büyük nişlerin cephelerinde yan kenarlarda profilli bir kısım işlenmekte ve bu profilin devamı nişin üst kısmında beşik çatı şeklinde son bulmaktadır. Böylece nişin üst kenarı ile çatı profili arasında kalan bölüm bir alınlık-tympanon izlenimi veren bir tapınak cephesi şeklindedir. Boş olarak bırakılan bu nişlerin içerisinde özde Kybele'nin var olduğu kabul edilince<sup>16</sup> bunun küçük bir naiskos şeklinde değerlendirilmesi yerinde ve uygun olacaktır.

Yukarıda belirtilen iki gruptan en çok küçük ölçekli olanlar ile karşılaşılmaktadır. Küçük ölçekli olanları da kendi arasında kare,

<sup>9</sup> Işık 1995, 120, Res.21; Işık 1999, 14

<sup>10</sup> Işık 1995, 120, Res.22

<sup>11</sup> Işık 1999, 11-13.

<sup>12</sup> Işık 1995, 118, Res.18;

<sup>13</sup> Bahar 1999, Lev. XLIV, 2

<sup>14</sup> Bugün Kybele kabartmalı bloğun üzeri sıvalı olduğu için figür görülememektedir.

<sup>15</sup> Ritti -Ceylan 1997, 62-63, Lev. 15 alt. Yazarlar bu kabartmayı kitabe ve Kybele'nin yanında aslanların bulunmamasına bağlı olarak M.S. 3. yüzyılın başları olarak tarihlendirmişlerdir.

<sup>16</sup> "...Tıpkı boşluğa çıkan basamaklı sunaklarda olduğu gibi, ya da mihrabın "kapı" algısıyla kaya derinliğine açıldığı gibi "orada var düşünme" dir bu. Her iki durumda da görünürde bir "hiçe", özde ise bir tanrıya yöneliştir....", Işık 1999, 7.

dikdörtgen, yuvarlak şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Küçük nişlerden birisi diğerlerinden farklı olarak sunu çanağı ile birlikte ele alınmıştır<sup>17</sup>(Res. 2). Genelde genişliği ile yüksekliği birbirine yakın olmakla birlikte, Karahisar köyünün kuzeyindeki çeşmenin 40 m. batısındaki bir örnekte olduğu gibi genişliği yüksekliğinin 1/5'inden daha az da olabilmektedir. Küçük nişler genelde toplu olarak yapılmakta, farklı ve aynı tipler karışık bulunmaktadır. Bunlar büyük bir kaya kütesinin cephesinde belli aralıklarla dağınık bir şekilde 3-6 tane olabilmektedir. Labranda kutsal alanın 50 m. kuzeyindeki kayalıklarda farklı büyüklükte küçük örnekler toplu olarak işlenmiştir. Karışık ya da belirli bir düzen içerisinde yapılan grup şeklindeki küçük nişler bir kutsal alanın girişine yakın bir yerdeki kayalarda ya da kutsal bir alana giden yolun kenarındaki kayalıklara işlenmektedir. Nişlerin derinlikleri her zaman altta ve üste aynı olmamaktadır. Alt ve üst derinlikleri aynı olan nişler vardır. Yalnız büyük bir çoğunluğunda üst derinliği alttakinden daha azdır. Farklı yerlerde bulunan bazı örneklerde ise nişin üst bölümü kayanın eğimine göre başlamakta ve alt kenarı tamamlandığında dikdörtgen bir niş olmaktadır. Nişlerin bu şekilde yapılmaları anlamlarını değiştirmiyordu. Çünkü Termessos batı kayalığı mihraplıklarında tam dikdörtgen olarak oyulan ve üst kısmı kayanın durumuna göre açık bırakılıp alt kısımda dikdörtgeni tamamlayan nişler birlikte işlenmiştir<sup>18</sup>.

Trysa'da Akropolün güney yamacında ve Limyra kutsal terasında konut A'da bulunan ve tapınak sellasını anımsatan mihraplar<sup>19</sup>, boyutu ve içinin boş olması bakımından Karahisar örneği ile hem özde hem de şekilde aynıdırlar. Karahisar'daki küçük ölçülerde, kenarları çerçeveli olanlardan (Res.3) Göynüş'de bulunmaktadır<sup>20</sup>. Limyra'daki kült terasında konut B'de ise basamakla çıkılan niş yerli kayaya oyulduğu şekli ile olduğu gibi bırakılmıştır<sup>21</sup>. Kybele için yapıldıkları konusunda şüphe olmayan küçük ölçülerdeki toplu nişler Efes Panayırdağ, Foça Tapınak kayalığı, Bergama Kapıkaya ve Telmessos Kale mihraplıklarında görülmektedir<sup>22</sup>. Özde aynı fakat şekilde farklı olan bu mihraplar Urartu'dan Frigya'ya Likya, İonya, Karya ve Paphlagonia bölgelerine ölçülerindeki küçük değişikliklerle taşınmıştır. Esasta önemli olan düşünce olduğu için ölçüde farklılık olabilmektedir.

<sup>17</sup> Bu örnek daha sonra ayrı bir grup olarak ele alınacaktır.

<sup>18</sup> Işık 1999, 4, Res.7.

<sup>19</sup> Işık 1995, 113-114, Res.1; Borchhardt 1999, 34-36, Res.9-10.

<sup>20</sup> Işık 1995, 114, Res.4.

<sup>21</sup> Borchhardt 1999, 34-35, Res.9, Lev.7, 90, 92.

<sup>22</sup> Işık 1999, 3-4, Res.2-3, 5-6. Büyük ölçülerde toplu mihraplar Samos'un kent dağında görülmektedir.



### B- Dikme Taş Oyukları:

Stel ya da dikme taşların yerleştirilmesi için açılmış oyuklar vardır. Özellikle Fasıllar Aşağı Kale'nin doğusundaki kayalıkların üzerinde görüldüğü gibi kareye yakın derin, orta bölümünde ikinci bir çukurluk bulunan oyuklara büyük ve özellikle işlenmiş bir stel dikilmiş olmalıdır<sup>23</sup>(Çiz. 1). Seydişehir ilçesi, Dikilitaş köyü, Elvas Tepe'nin zirvesindeki kayaların üzerinde dikme taş oyuğu önünde birbirine bir kanalla bağlı olan ve en üstteki doldukça diğerine akabilecek şekilde düzenlenmiş libasyon çanakları bulunmaktadır(Res 4-5). Benzer stel oyuklarından Likya Bölgesi'nde Kınıclar'da ve Frigya'da Midaskent'te görülmektedir<sup>24</sup>. Dikme taş oyukları Midas Kent'te Hyacinth<sup>25</sup>, Limyra Konut A<sup>26</sup>, örneklerinde olduğu gibi mihrabın zemininde de görülmektedir.

Stel ya da dikme taş oyuklarına olasılıkla Kybele yontusu ya da ev sunağının yerleştirilmesi gerekliliği, Limyra'da kazı buluntuları ile belgelenmiştir<sup>27</sup>. Frig inanisında stel aynı zamanda Kybele'yi simgelemektedir. Bunlar Nevali Çori'de tapınakta<sup>28</sup>, Altıntepe'de açık hava tapınağı sunağında<sup>29</sup> ve Hattuşa'da Frig ev sunağında<sup>30</sup> olduğu gibi stel, Gerga Kome açık hava tapınağında<sup>31</sup> olduğu gibi düzensiz plaka şeklinde bir taş da olabilir<sup>32</sup>. Stelin özellikle işlenmiş ya da bir plaka taşın kenarları düzeltilmeden olduğu gibi dikilmesinde özde bir değişiklik yoktur ve yalnızca tasvir açısından farklıdır. Bu gelenek Nevali Çori'den başlayarak Anadolu'da pek çok yerde, genellikle ıssız yerlerde ve yüksek dağlarda

<sup>23</sup> Bu dikme taş oyuğu düzgün bir kaya üzerinde kenarları düz olarak işlenerek oyulmuştur. Güney yönünde de düz bir alan bulunmaktadır. İlk etapta normal ölçülerdeki mezarlardan daha küçük olduğu için yerli kayalara oyulan sandık tipi osthoteklerle karıştırılabilir. Ama osthotek tipi mezarlar Fasıllar'ın güneyinde Kleopatra ve kocasının mezarında (Fasıllar Mezar No: 37) olduğu gibi kenarlarında kapağın yerleştirilebileceği 2-4 cm.'lik yükseltilmiş bir profil ve kenardan gelen suların mezar içine girmemesi için yerli kayada düzgün yada düzensiz bir kesilmenin olması gerekir. Eğer mezar kapağı beşik çatı şeklinde değil ise yine mezar kenarlarında kapak taşlarının yerleştirileceği profilli bir bölüm olmaktadır. Ayrıca bu mezarların zeminleri de düzdür. Bu dikme taş oyuğun kenarları ve zemini mezarlardan farklıdır. Bu mezarın üzerindeki yazıt için Bkz. J.R.S. Sterrett, "Papers of the American School in Athens 1888", 168, nr.276. Fotoğrafsız ve çizimsiz yayınlanmıştır.

<sup>24</sup> Işık 1995, 119, Res.17-18.

<sup>25</sup> Haspels 1971, 80, Res. 34 ; Gabriel 1965, Lev.20.

<sup>26</sup> Borchhardt 1999, 34-36, Res.9-10.

<sup>27</sup> Borchhardt 1999, 34.

<sup>28</sup> Işık 1999, 8, Res.24.

<sup>29</sup> Özgüç 1969, 28-33, Fig.29-33, Lev. 26-27; Işık 1999, 8, 25a.

<sup>30</sup> Işık 1999, 7-8, Res.25b.

<sup>31</sup> Işık 1999, 33, Res.63

<sup>32</sup> Steller kabartma olarak; dikdörtgen bir plaka şeklinde yan yana dikili olarak Termessos batı kayalığında, dikdörtgen alınlıklı alınlıklı bir stel şeklinde birisi Kybele kabartması ile birlikte betimlenmiştir. Işık 1999, 8-9, Res.26-27.

uzunca bir süre devam etmiştir. Taht arkalı oturan, dikme taş ise Kybele'nin ayakta duran resmidir. Demek ki steller Kybele'nin dikme taş soyutunun yerine geçen bir kült yontusudur. Tek parça kayadan biçimlendirilen boyutlu dikmeler Erken Arkaik Dönem'den Trysa örneğinde olduğu gibi kutsal duvarla çevrelenebilirdi<sup>33</sup>. Dikme taşlar gömütlerle bağlantılı olarak, kayadan bir sunu çanağının ya da mihrabın yanı başında resimlenebilir<sup>34</sup>.

### C- Sunu Çanakları

Sunu çanakları tek, ikili ve üçlü olarak değişik şekillerde dağlık arazide bulunmaktadır. Karahisar'da antik yerleşimin olduğu Aşağıtepe'nin doğu ucuna yakın yerde düz bir kaya kütlesi üzerinde oluşturulan düzlükte, Phyrig ülkesindeki Fındıkkaya çanaklarına benzer şekilde<sup>35</sup> yan yana üç farklı tipte kaya çanağı oyulmuştur (Res 6). Bu üç kaya çanağı çok yakın olmalarına rağmen birbirlerine kanalla bağlı değildir. Aynı yerleşimde dikdörtgen formlu sunu çanağı doğal kayaya oyulmuş, sunu çanağının yer aldığı kaya kütlesi set halinde düzleştirilmiştir (Res 7). Sunu çanağının kuzeyinde ise yarım yuvarlak bir oyuk dikhati çekmektedir(Çiz.2). Elvastepe'deki sunu çanakları ise akıtma kanalı ile birbirine bağlanmıştır. Dikdörtgen sunu çanakları Fasıllar'da Aşağı Kale'deki yerli kayaya oyulmuş lahit ve sandık tipi mezarların ön cephelerinde orta kısımlarda bulunmaktadır (Res. 8).

Kaya çanakları Hatti kültürünün büyük ölçüde etkilediği Hitit geleneğinde sıkça görülür. Aynı gelenek Demir Çağı'nda Phyrig ülkesinde de rağbet görmüştür. Bunlar yer yer gömütlerle bağlantılı, yer yer kendi başlarına bağımsız, bazen de basamaklı sunaklarla ilişkili olarak bulunmuştur. Esasta kendisi ve ölüsü için tanrı veya tanrıçaya sıvı sunular sunma isteğinin gerçekleşmesi için doğup şekillenmiştir. Fasıllar'da mezara bitişik olarak oyulan ve aynı işlev için yapılan sunu çanakları; Divriği örneği ile Urartu'da, Sura örneği ile mezarın yan tarafındaki kaya üzerinde Likya'da, Göynüş - Aslantaş örneği ile gömüt damında Frigya'da görülmektedir<sup>36</sup>.

### D- Nişli Sunu Çanakları:

Sunu çanaklarının nişlerle birlikte işlendiği farklı tipte örnekler de bilinmektedir. Karahisar köyünün hemen kuzeyindeki tepe üzerinde Gavur Mezarı mevkisindeki açık hava tapınağının yaklaşık 50 m. güneydoğusunda,

<sup>33</sup> Işık 1998, 162, Abb.5

<sup>34</sup> Işık 1999, 8, Res.26.

<sup>35</sup> Işık 1995, 116, Res.10.

<sup>36</sup> Işık 1995, 116, Sura: Res. 11, Göynüş- Aslantaş: Res.28.

2 m. yüksekliğindeki bir kayanın güneybatı cephesinde, kareye yakın dikdörtgen bir niş, hemen önüne oyulmuş sunu çanağı ile birlikte (Çiz.3). Bu bölgede bilinen tek örnektir (Res. 9). Yalnız Hierapolis (Pamukkale) kuzey nekropolünde 15 nolu tümülüs mezarın girişinin hemen kenarında, üst kısmı yarım yuvarlak ve zemininde 3 cm. derinliğinde yuvarlak bir çanak bulunan bir niş vardır<sup>37</sup>. Nekropolde bu tip mezarların yapılışı M.Ö.2-1.yy.a aittir<sup>38</sup> ve Bizans Dönemi'ne kadar bir kaç defa kullanılmıştır<sup>39</sup>. Bu niş mezarın ilk inşa edildiği ve Hierapolis'te Kybele kültürünün yaygın olduğu bir dönemde, M.Ö. 2.yy.da yapılmıştır. Özde kült ile ilgili olan bu nişteki tek fark, önünde yer olmadığı için çanak, nişin içine yerleştirilmiş olmalıdır. Nişli sunu çanakları, stelli sunu çanaklarından şekilde farklılık göstermesine rağmen özde hiç bir değişiklik ifade etmez. Stel, tanrıçanın kendisini temsil ettiğinden onun önünde sunu yapılmaktadır. İçi boş olan nişlerin önünde sunuda bulunmak, tanrıçanın önünde sunuda bulunmak anlamına gelmektedir.

### E-Basamaklı Sunaklar

Basamaklı sunaklar, nişler, sunu çanakları ve stel oyuklarında olduğu gibi kökeni Anadolu olan ve Kybele'yi işaret eden, ana tanrıça geleneğidir. Fındıkkent kaya anıtının bir benzeri<sup>40</sup>, Karahisar köyünün kuzeydoğusundaki nekropol alanında, 3 m. yüksekliğinde bir kaya kütlesine işlenmiştir (Res 10). Burada kayanın üzerine güneyden 11 basamak ile çıkılmakta ve kayanın üzerindeki düzlükte birbirine yakın çanakları bulunmaktadır (Res 11). Aynı köyde Gavur mezarı mevkisindeki tapınak alanının hemen doğusundaki kaya üzerinde düzensiz basamaklar kayanın tepesine doğru çıkmaktadır. Basamaklı sunaklar özde aynı olmakla birlikte, basamak sayısı ve şekil bakımından farklılık göstermektedir.

Gavur mezarı mevkisinde tapınak alanının 200 m. güneyinde yerli kaya ve blok taşlar kullanılarak basamaklı anıtsal bir sunak inşa edilmiştir. Bu anıta ait bugün sadece yerli kayaya işlenen bölüm görülebilmektedir. Anıt, doğu-batı yönünde inşa edilmiş, basamaklar doğuya bakmaktadır.

<sup>37</sup> Ronchetta, 1987,111.

<sup>38</sup> Ronchetta,1987,110.

<sup>39</sup> Mezarın çevresinde 1957 yılında yapılan kazıda niş içerisinde geç Roma Dönemi'ne ait bir kandil bulunmuş ve araştırmacılar tarafından kandil nişi olarak değerlendirilmiştir (Eçüni,1972,127,Lev.27). Yalnız nişin içinde bulunan kandil, mezarın son kullanıldığı geç Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.. Bunun için nişin ilk yapıldığı dönemdeki amacının farklı olma ihtimali fazladır. Ayrıca kandil nişleri Hierapolis güney nekropolü, Stratonikeia Akdağ nekropolü ve pek çok yerde olduğu gibi mezarın iç kısmında yer almaktadır. Bunların dışında diğer hiç bir kandil nişinde görülmeyen niş zeminindeki çanağa kandil için gerek yoktur. Bu yüzden ölçüleri ve şekli farklı olan bu nişin işlevi de farklı olmalıdır.

<sup>40</sup> Işık 1999, 7, Res.18.

Burada iki farklı basamak bulunmaktadır. Bunlardan birisi küçük basamaklar olup, büyük basamaklardan daha önde ve daha küçük olarak kesilmiş ve anıta çıkan en son büyük basamağın hizasına oyulmuş bir koltuk ile son bulmaktadır. Diğer basamaklar daha geniş ve anıta çıkmaktadır. En son basamaktan sonra düzeltilmiş alanın ortasında basamaklara doğru gelen bir akıtma kanalı vardır. Akıtma kanalı düzeltilmiş alanın ortasından başlamakta ve ilk başladığı kısmın neresi olduğu anlaşılamamaktadır. Basamakların çıktığı ve üzerinde akıtma kanalının olduğu bölümün batı ve kuzey yönüne bir kaide profili işlenmiştir(Çiz. 4) (Res.12-13) . Muhtemelen basamaklar bir kısmı yerli kayadan bir kısmı blok taşlardan oluşturulmuş sunu çanağı (ve belki bir de stel oyuğu) olan anıta çıkıyordu. Çünkü doğu yöndeki kanal, burada bir altarın olduğunu gösteren en güzel kanıttır. Doğu ve güney yönlerinin tamamı ile batı ve kuzey yönlerinin üst kısmı yerli kaya yeterli olmadığı için blok taşlar ile tamamlanmış olmalıdır. Bugün bu blok taşlar, yerlerinden söküldüğü için boş bir alan olarak görülmektedir. Doğu yöndeki kanalın başlangıç kısmı, yerlerinden sökülmüş olan blokların üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle akıtma kanalının tamamını saptamamız mümkün değildir.

Dağlık arazide bulunan bu şekildeki anıtların Hititler'e kadar indiği bilinmektedir<sup>41</sup>. Midaskent Kale basamaklı sunağında<sup>42</sup> normal basamaklar ve bundan daha ileride olan koltuk basamakları, şekilde küçük farklılıklar göstermekle birlikte, yapılış amacı bakımından Karahisar anıtı ile aynıdır. Karahisar'daki basamaklı sunağa benzeyen bir diğer örnek, Dibektaş yaylasındaki<sup>43</sup> Kybele anıtıdır. Dibektaş yaylasındaki anıtta basamaklar, koltuk ve sunu çukurunun hepsi yerli kayaya oyulduğu için korunmuş durumdadır.

Karahisar köyünün kuzeydoğusundaki nekropol alanında, yukarıdaki 11 basamaklı sunağın 10 m. güneyinde bir kaya kütesinin güney yönüne oyulmuş ikinci bir anıt vardır. İkinci anıt 4 basamaklıdır (Res 16). Burada son basamaktan sonra düzleştirilmiş küçük bir alan bulunmaktadır. İlk basamağın alt kısmına, Roma Dönemi'nde uzun kenarı kayaya bağlı bir lahit oyulmuştur. Lahit oyulurken anıta ait ilk basamaklar kesilmiştir. Buradaki ikinci kullanım bize basamakların en azından Roma dönemi

<sup>41</sup> Çünkü yazılı Hitit belgelerinde, bazı dini bayramların açık havada yapıldığı, rahiplerin dere yataklarından aldıkları kil ile tanrı heykelciklerini yaptıklarını, bu heykelcikleri alarak kayalıklar üzerindeki koltuklara oturduklarını ya da buralara tanrılarını oturttuklarını ve üzerine kurbanlar konulan sunakların olduğu bilinmektedir. Bağana 1981, 273-278; Bahar 1999, 18.

<sup>42</sup> Işık 1999, 7, Res.19.

<sup>43</sup> Swoboda-Knoll 1935, 45, 69 vd.; Mitford 1970, 114, no:97-100; Bahar 1991, 44; Zoroğlu 1994, ; Bahar 1999, 16, Lev. 45.



öncesinde var olduğunu göstermektedir. Basamaklar kayanın ortasına kadar çıkıp orada kalmaktadır. Anamur Domuztepe örneğinde<sup>44</sup> olduğu gibi basamakların bitiminde niş veya sunu çanağı gibi herhangi bir kalıntı yoktur. Kybele için kayanın kendisi önemli olup, tanrıçanın onun özünde var olduğu düşünüldüğünden niş, kabartma ve dikme taş oyuğu gibi herhangi bir şey olmayabilir. Tanrıya yönelişi ve ona ulaşmayı ifade eden basamaklar, ister bir kaya kütesinin zirvesinde bitsin, isterse bir kayanın özünde bitsin felsefe hep aynıdır. Bunun içindir ki kayanın önünde tanrıçayı algılama, dağ tapınaklarında kaya mihrapları ile, kent tapınaklarında ise kaya sellaları ile olmaktadır<sup>45</sup>.

#### F- Açık Hava Tapınağı (Res 14):

Karahisar köyünün kuzeyindeki Gavur Mezarı mevkinde tepenin güneyinde zirveye yakın noktadaki terasta bir tören alanı vardır. Burası daha önce bazılarını ayrı olarak gördüğümüz anıtlardan; niş, basamaklı altar, basamaklı ve koltuklu altar, sunu çanağı ve basamaklı koltuklu anıtlardan oluşmuş bir açık hava tapınağıdır(Çiz. 5). Anıt bu bölgede bilinen tek örnektir. Tapınak alanının yaklaşık 20 m. güneyinde düzensiz kenarlı, kabarık yüzeyli çokgen taşlardan örülmüş bir duvarla teraslandırılan tören alanı şeklinde bir düzlük dikhati çeker. Bu düzlük ile yukarıdaki tapınak alanı iki farklı teras şeklindedir. Güneybatı yönde üzerine terasın inşa edildiği yerli kaya bloğunun güneybatı yönüne tanrıça Kybele kabartması işlenmiştir. Tapınak alanının 10 m. doğusunda kaya üzerinde basamaklar, yaklaşık 50 m. güneydoğusunda nişli sunu çanağı, 150 m. güneyinde ise basamaklı ve koltuklu sunu anıtı bulunmaktadır.

Tapınak alanının kuzeyi ve batısı doğal kayalarla, güneyi de bir terasla sınırlandırılmıştır. Girişi kuzeydoğu köşeye yakındır. Buradaki anıtlar doğal kayalar şekillendirilerek inşa edilmiştir. Anıtlar arasındaki yerli kayaların kotu düşük olanlar olduğu gibi bırakılmış, yüksek olanlar ise düzeltilmiştir. Zeminde kuzey yöne yakın yükselti, doğu yönünde bir basamak şeklindedir.

Kuzeyde ortada 2 m. yüksekliğindeki bir kayanın güney yönüne, önünde 3 basamak ile büyük bir niş yerleştirilmiştir. Kayada sadece nişli cephe işlenmiş, diğer kısımlar olduğu gibi bırakılmıştır. Limyra'daki kült terasında Konut A yapısında olduğu gibi<sup>46</sup> nişin her iki yanında profil ve üst kısmında ise üçgen alınlık görülmektedir. Üçgen alınlığın hemen üzerinde, her iki yanda, batıdaki diğerinden biraz daha büyük olan iki küçük niş yer

<sup>44</sup> Bahar 1999, Lev. XLII.

<sup>45</sup> Işık 1999, 20.

<sup>46</sup> Işık 1995, 113, Res.1; Borchhardt 1999, 34, Res.9, 10,

almaktadır. Anıt için yapılan büyük nişin zemini düzdür. Nişli kayanın hemen batısında zeminde sunu çanağı vardır.

Tapınak alanının batı kısmında bir başka kaya kütesine basamaklar ve sunu çanağı birlikte işlenmiştir. Nişin tam karşısında, dört yönden basamaklarla yükseltilmiş kaya üzerinde kare formlu sunu çanağı bulunmaktadır. Bunun hemen yanında da aynı kaya kütesi üzerinde farklı büyüklükte, birisi dikdörtgen, diğeri kare formlu iki sunu çanağı vardır. Batıdaki dikdörtgen çanağın hemen yanında yuvarlak anatrosisi ile üzerine bir başka bloğun oturtulduğunu gösteren ayrı bir bölüm dikkati çekmektedir.

Niş ile basamakla yükseltilmiş sunu çanağı arasında, yuvarlak ve aşağıya doğru daralan tabana yakın kısmında küçük yuvarlak bir bölüm ile biten ikinci bir sunu çanağı vardır. Bu sunu çanağı kutsal alanda bulunan kaya sunaklarının hepsinden daha alt seviyede, ağız kenarı tam zemin kotuna göre aşağı doğru işlenmiştir.

Nişin güneydoğusunda kutsal alanın batı yönü boyunca uzanan kaya kütleleri üzeri de aynı şekilde anıtlarla doludur. En kuzeydeki girişin hemen güneyindeki kaya bloğunun üst bölümü defineciler tarafından tahrip edilmiştir<sup>47</sup>. Kalan kısmıyla belirleyebildiğimiz, yan yana duran iki koltuğun alt kısmı olmalıdır. Köylülerin anlattıklarına göre burası, oradaki en güzel koltukların olduğu yerd. Bu bölümün güneyindeki kaya kütesi üzerinde ise batı yöndeki ile simetri oluşturacak şekilde, dikdörtgen bloğun batı yönüne iki basamak açılmıştır. Biraz daha güneyde de üst kısmı düzleştirilmiş basamaklı bölümler mevcuttur. Koltukların oyulduğu yer ile basamaklı kısım arasında, anıtları birbirine bağlayan fakat kayadaki kırık yüzünden orta kısmı boş, aksları tutan bir basamak görülmektedir. Anıtların tamamının sağlam olduğu dönemde, doğu yöndeki bu anıtların tapınak alanının batı yönünü tamamen kapattığı anlaşılmaktadır.

Burada ele aldığımız anıtlar bize Lykaonia bölgesinde, özellikle de Beyşehir ve Seydişehir sınırlarında Kybele kültü ile ilgili kalıntıların var olduğunu göstermektedir. Özellikle Beyşehir ilçesi Karahisar köyündeki antik yerleşimde yoğun bir şekilde Kybele kültürünün varlığı anlaşılmaktadır<sup>48</sup>. Dağlar ve kayalar tarih boyunca farklı inançlarda hep kutsallığını ve saygınlığını sürdürmüştür. Fasıllar nekropolünde, yolun kuzey kenarındaki bir kaya üzerine değişik büyüklükte pek çok haç

<sup>47</sup> Biz anıtı incelemek için gittiğimizde yeni kırılmış parçaları etrafta dağınık olarak gördük.

<sup>48</sup> Karahisar köyünde farklı anıt ve duvarların varlığını söyleyip bize haber veren Yusuf Benli'ye tekrar teşekkür etmek isteriz.

kazınmıştır<sup>49</sup>. Karahisar'da üzerinde antik yerleşimin bulunduğu tepenin güneyinde kayaların yüzüne farklı büyüklüklerde yazılı olan Arapça "Allah" yazıları (Res. 15), kayaların kutsallığının Türk devrinde de devam ettiğini göstermektedir. Burada önemli olan öz ve bunu yapan insanların yorumlama şekilleridir.

Kybele kültü diğer bölgelerde olduğu gibi Beyşehir ve Seydişehir yöresinde de Roma dönemi içlerine kadar sevilerek yaşatılmıştır. Anıtlar bazen tek tek bazende toplu olarak bir kutsal alan şeklinde düzenlenmiştir. Anıtların tarihlendirilmeleri ile ilgili kesin bir fikir belirtmenin zorluğunu biliyoruz. Yalnız Kybele anıtının bir kısmının mezar anıtına dönüştürülmesi ve mezar anıtının Roma Dönemi'ne ait olması bu anıtın Roma Dönemi öncesinde inşa edildiğini göstermektedir. Bu bölgede Roma Dönemi'nde Kybele adına yapılmış kaya anıtlarının yanı sıra, Sızma kasabasındaki gibi blok taşlardan inşa edilmiş kutsal alanların da bulunduğu anlaşılmaktadır.

### Bibliyografya

- Arık 1956 : R.Ö. Arık, Ankara-Konya, Eskişehir-Yazılıkaya Gezileri, TTK Basımevi, Ankara, 1956
- Bahar 1991: H. Bahar, Isauria Bölgesi Tarihi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1991.
- Bahar 1999: H. Bahar, Demir Çağında Konya ve Çevresi, Konya, 1999.
- Bağana 1981: H. Gonnert-Bağana, "Frigya'da Geç Bronz Çağı'na Tarihlenebilecek Kaya Eserleri Üzerine Gözlemler", TTKong.IX,1, 1981.
- Bean-Mittford 1970: G. E. Bean-T. B. Mittford, Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968. (ETAM 3 Denkschr. ÖAW. Phil. Hist. Kl. 102), 1970
- Borchhardt 1999: J. Borchhardt, Limyra Zemuri Taşları 1999.
- Börker-Klähn 1996: "İsaurische Almen (Türkei)", 419 vd., Antike Welt 27, 1996.
- Gabriel 1965: A. Gabriel, Phrygia IV, La Cite de Midas, Architecture, 1965
- Haspels 1971: C.H.E. Haspels, The Highlands of Phrygia Sites and Monuments 1971.
- Işık 1986: F. Işık, Die Entstehung der frühen Kybelebilder Phrygiens und ihre Einwirkung auf die ionische Plastik. Beiblatt 41-108. Öjh 57, 1986.
- Işık 1987: F. Işık, "Zur Entstehung phrygischer Felsdenkmäler.", 163-178, Anatolian Studies 37, 1987.
- Işık 1995: F. Işık, "Likya Kaya Tapınakları"10-139, 1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları IV, 1995.

<sup>49</sup> Fasıllar'dan Karahisar'a gelen yolun Fasıllar çıkışında nekropol sahasında yaklaşık 10.m yüksekliğinde bir kaya kütesinin güney cephesine işlenmiştir.



- Işık 1998: F. Işık "Zum Typus des Temenosgrabs in Lykien", 157-172, İst. Mitt. 48, 1998.
- Işık 1999: F. Işık, Doğa Ana Kubaba Tanrıçalarının Ege'de Buluşması, İstanbul, 1999.
- Laminger-Pascher 1984: G. Laminger-Pascher, Beiträge zu den Griechischen Inschriften Lykaoniens, ÖAW, Phil. Hist. Kl. 173, 1984.
- Naumann 1983: F. Naumann, Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst. Istanbul Mitteilungen. Beiheft 28, 1983.
- Özgüç 1969: T. Özgüç, Altuntepe II. Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler 1969.
- Ramsay 1918: M. Ramsay, "Studies in the History and Art of the Eastern Provinces", JHS. XXXVIII, 1918.
- Ritti-Ceylan 1997: T. Ritti-A. Ceylan, "A New Dedication to Apollo Kareios.", 57-67, Epigraphica Anatolica 28, 1997.
- Robinson 1927: D.M. Robinson, "The Discovery of A Prehistoric Site at Sızma", 26-50, AJA XXXI-1, 1927.
- Swoboda-Knoll 1935: H. Swoboda-J. Keil-F. Knoll, Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien, Wien, 1935.
- Vermaseren 1977: M.J. Vermaseren, Cybele and Attis the Myth and the Cult, Londra, 1977.
- Zoroğlu 1994: L. Zoroğlu, "Cilicia Tracheia in the Iron Age: The Khilakku Problem", 301-309, Anatolian Iron Ages 3, (The British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph no:16), 1994.



Resim 1: Karahisar (Kybele kabartmalı niş)





Resim 2: Karahisar (Küçük niş)



Resim 3: Karahisar (Dikdörtgen niş)

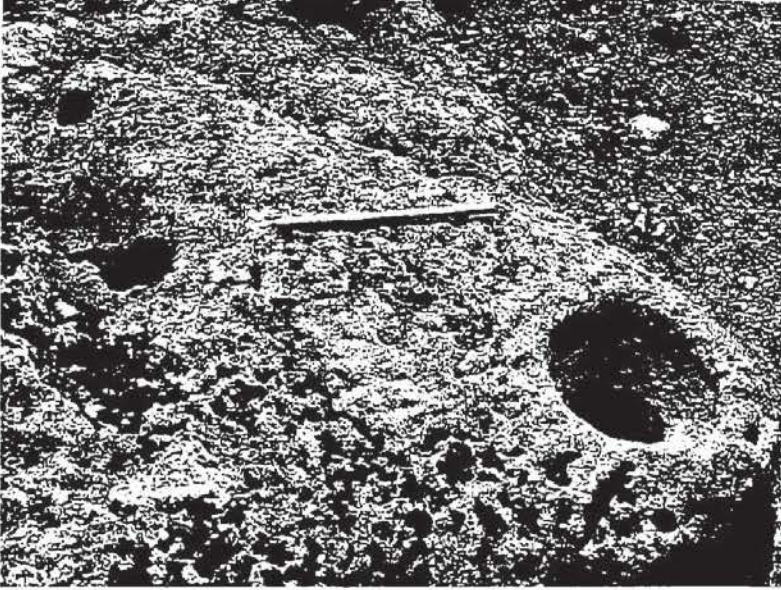


Resim 4: Elvastepe-Seydişehir  
(sunu çanakları ve dikme taş oyuğu)

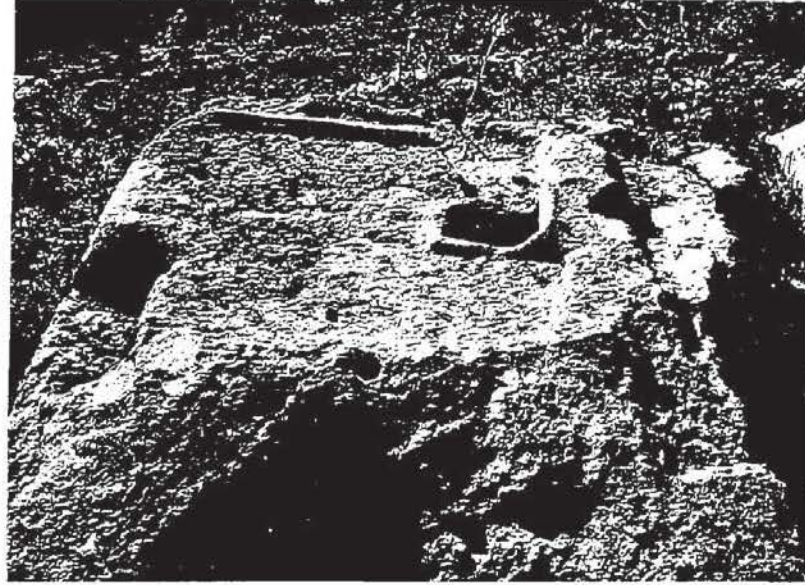


Resim 5: Elvastepe-Seydişehir (dikme taş oyuğu)





Resim 6: Karahisar (sunu çanakları)



Resim 7: Karahisar (sunu çanağı ve düz set)



Resim 8: Karahisar (dikdörtgen sunu çanağı)

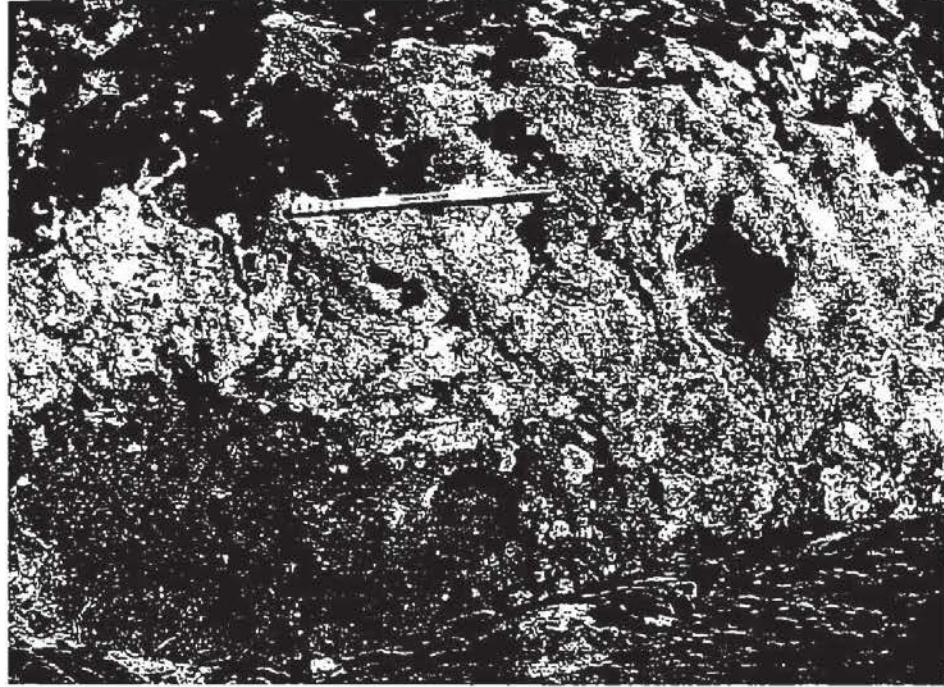


Resim 9: Karahisar (niş ile birlikte sunu çanağı)





Resim 10: Karahisar (basamaklı sunak)

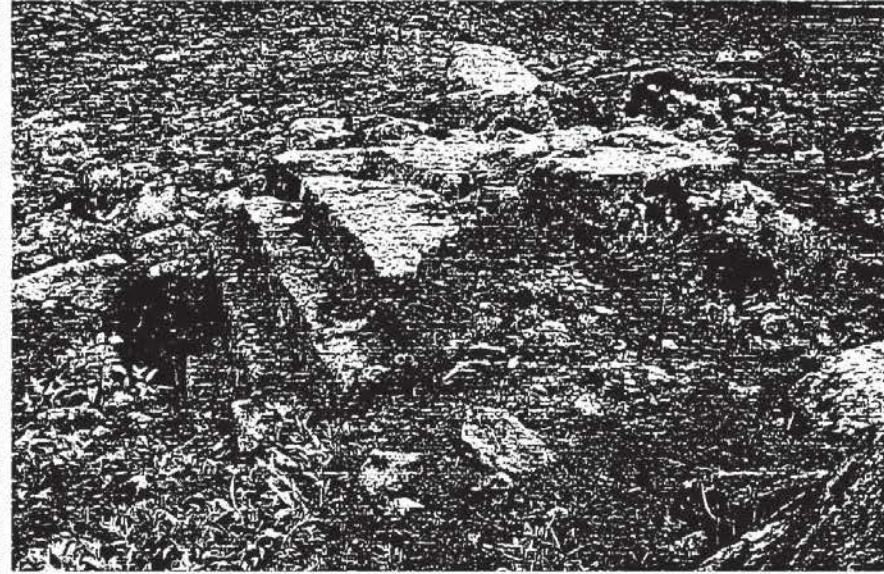


Resim 11: Karahisar (sunu çanakları)





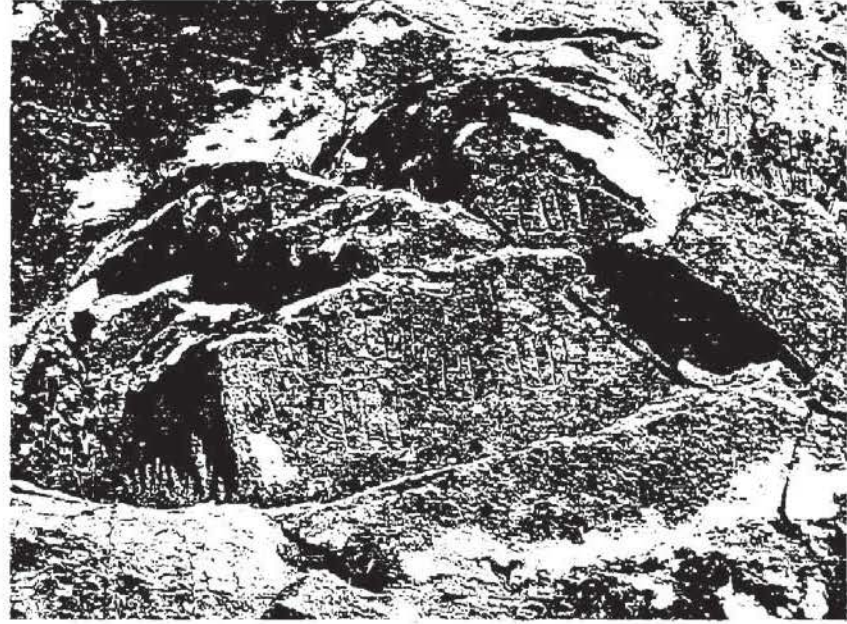
Resim 12: Karahisar (basamaklı sunak)



Resim 13: Karahisar (basamaklı sunak)



Resim 14: Karahisar (açık hava tapınağı)



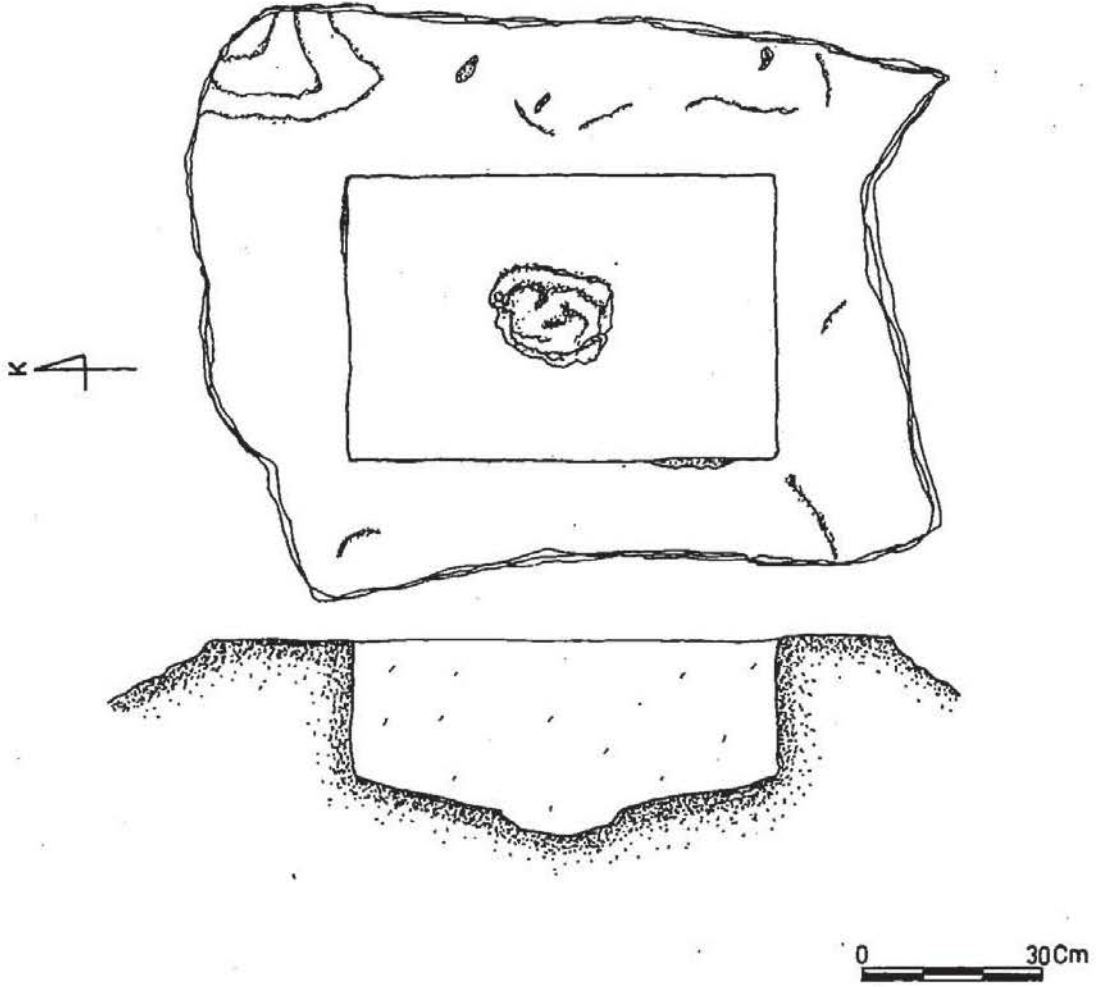
Resim 15: Karahisar (Arapça "Allah" yazısı)



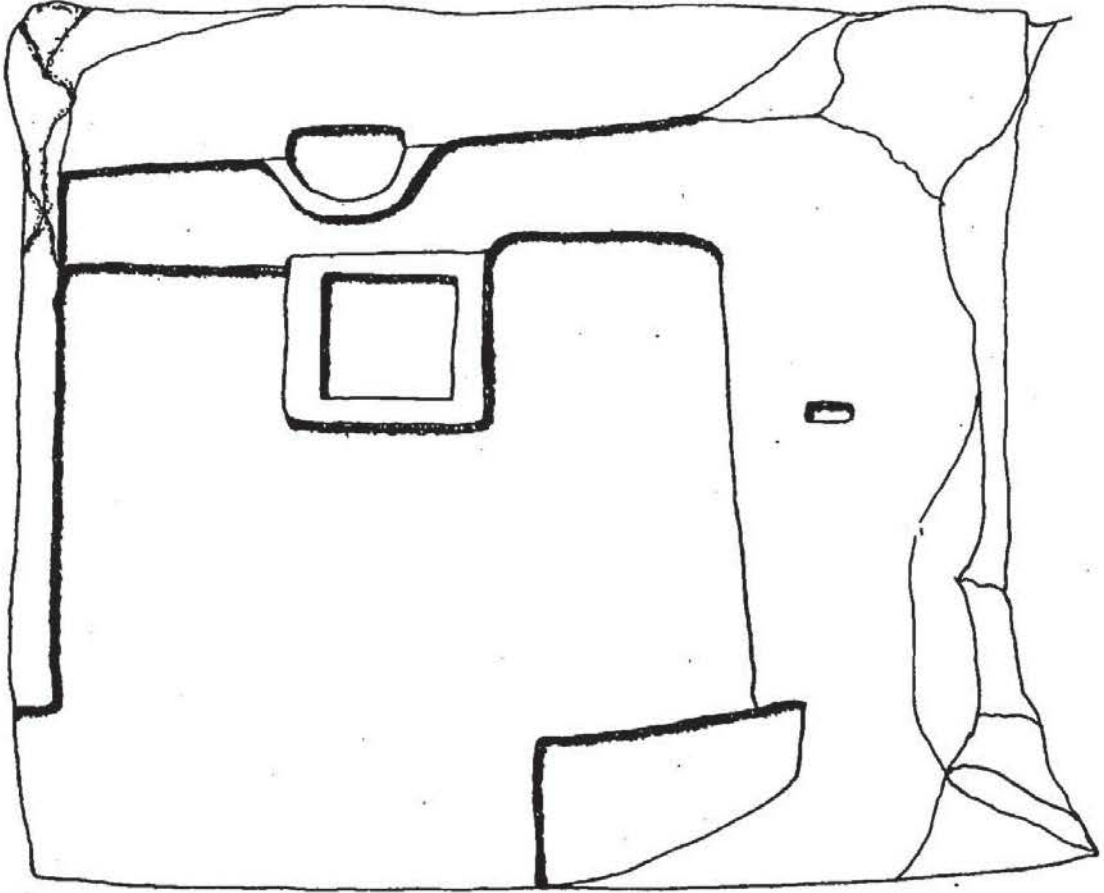


Resim 16: Karahisar (basamaklı sunak)



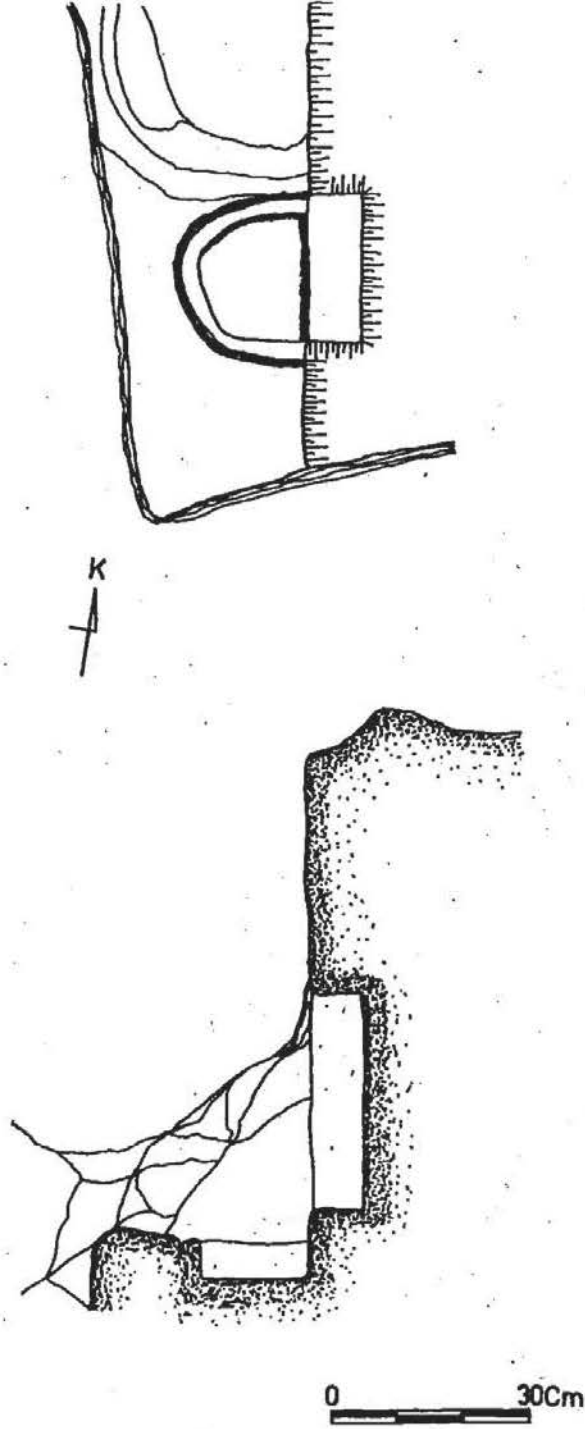


Çizim 1: Fasıllar (dikme taş oyuğu)

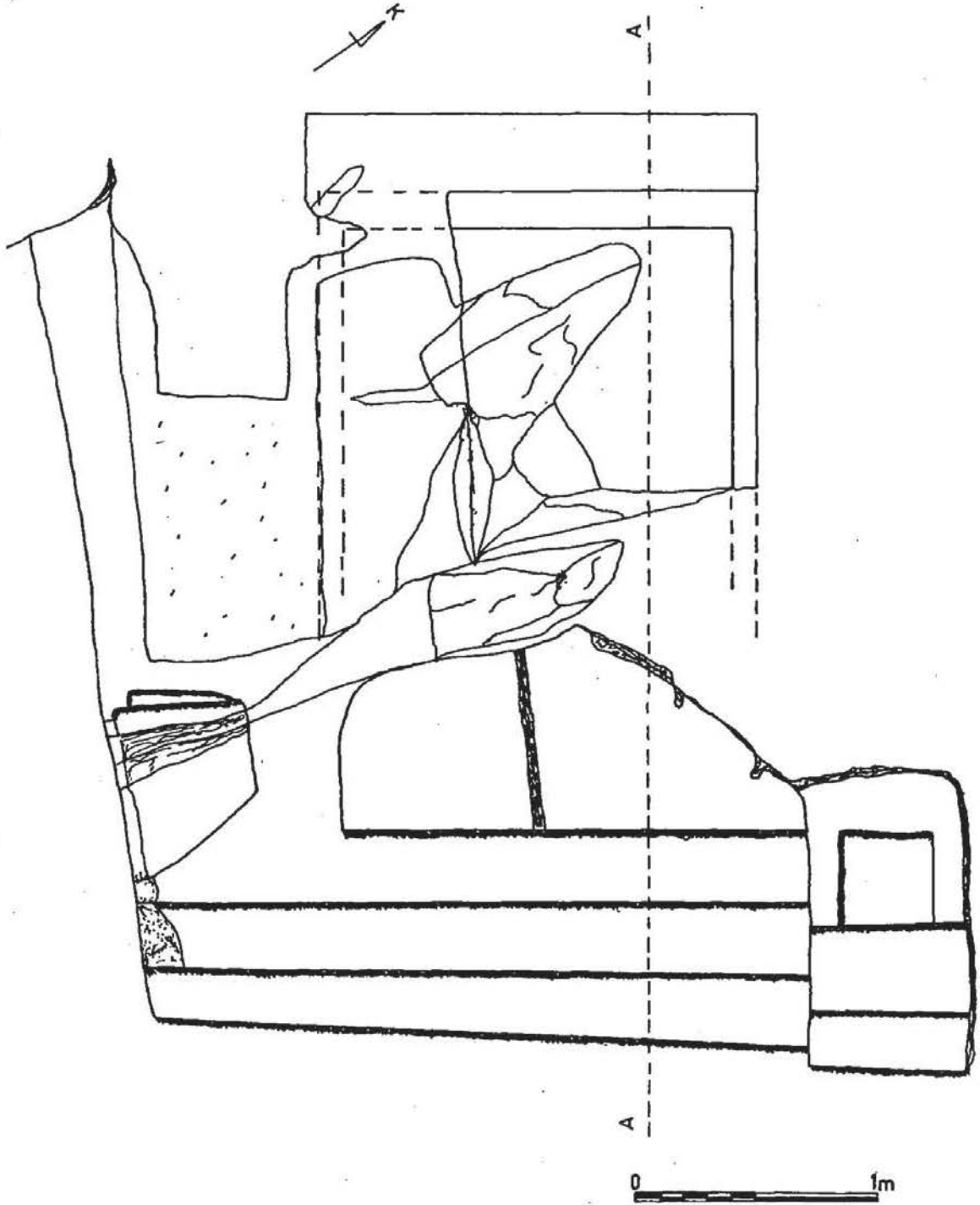


0 30Cm

Çizim 2: Karahisar (dikdörtgen ve yarım yuvarlak sunu çanağı)

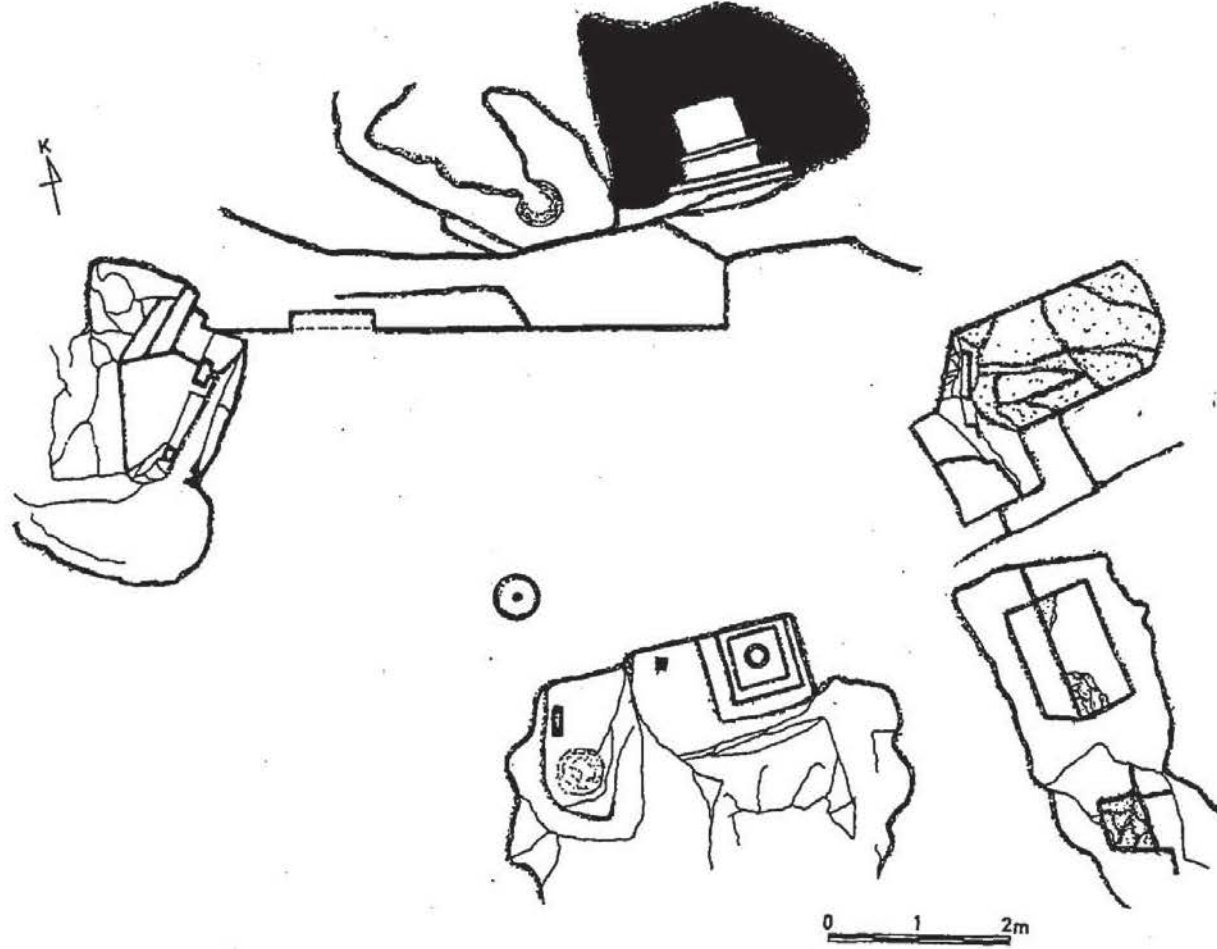


Çizim 3: Karahisar (niş ile birlikte sunu çanağı)



Çizim 4: Karahisar (basamaklı sunak)





Çizim 5: Karahisar (açık hava tapınağı)